

Українська мова і література в школах України

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЖУРНАЛ

ВИХОДИТЬ 6 РАЗІВ НА РІК

№ 3 (214) ТРАВЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2021

Видається з 1999 року. До січня 2012 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах». До січня 2014 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в сучасній школі»
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 20009 – 9809 Р від 25. 06. 2013 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДІВП ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Головний редактор – Станіслав Караман, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету ім. Ф. Палацького (Чеська Республіка)

Зінаїда Бакум, доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Криворізький національний університет» (Україна)

Микола Барахтян, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Алла Богуш, академік НАПН України, професор, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Наталія Богданець-Білоskalенко, доктор педагогічних наук, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Олена Бондарева, доктор філологічних наук, професор, проректор з розвитку лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Юрій Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Олена Бровко, доктор філологічних наук професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Анатолій Висоцький, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Ніна Голуб, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України (Україна)

Олена Горошкіна, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Анатолій Гуляк, доктор філологічних наук, професор, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Наталія Дика, завідувач кафедри методики мов і літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Наталія Діденко, кандидат педагогічних наук, викладач Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Олена Сременко, доктор філологічних наук, професор, кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Лідія Кавун, доктор філологічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Україна)

Ольга Копусь, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор з науково-навчальної роботи, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор, Познанський університет імені Адама Міцкевича (Республіка Польща)

Галина Корицька, кандидат філологічних наук, доцент, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ЗОР (Україна)

Олена Котусенко, головний спеціаліст МОН України з питань викладання української мови та літератури і світової літератури (Україна)

Оксана Кучерук, доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Лідія Мамчур, доктор педагогічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна)

Людмила Овсієнко, доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Віктор Огнев'юк, академік НАПН України, професор, ректор Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Сергій Омельчук, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Херсонський державний університет (Україна)

Марія Пентиліук, доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна)

Володимир Різун, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Григорій Семенюк, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Ірина Руснак, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка

Василь Нудний, заступник директора з навчально-організаційної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського» (Україна)

Ольга Слоньовська, кандидат педагогічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

Микола Степаненко, доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Україна)

Олександр Стишов, доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Іван Хом'як, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Острозька академія» (Україна)

Марія Цуркан, доктор педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства, Буковинський державний медичний університет (Україна)

Таміла Яценко, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України

Стефанія Яворська, доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

НАУКА-ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ**Тетяна КОТИК**

Навчання основ мовознавства через дослідження в новій українській школі

3

ДО ДНЯ МАТЕРІ**Віолетта ДВОРЕЦЬКА**

Таїна святого слова

7

НАУКА-ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ**Олеся ПОНОМАРЕНКО**Дорога Кобзаря на Тарасову гору в ескізах Г. Честахівського
До 160-річчя вшанування пам'яті Кобзаря

8

Ольга ТРЕТЯК

Мудрість та розум у філософії для дітей на уроках літературного читання

17

КОНСУЛЬТУЄ МОВОЗНАВЕЦЬ**Катерина ГОРОДЕНСЬКА.**

Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. Продовження

22

ПОЕТИЧНА МОЗАІКА**Віра НОСЕНКО**

Розмай. Стара верба

23

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ**Віта КОТИК**

Лінгводидактичні (комунікативні) стратегії інтерв'ювання в діяльності майбутніх учителів української мови і літератури

24

Лайма ДАУКШАС

Сучасні підходи до вивчення мовних (мовленнєвих) девіацій у науковому дискурсі

27

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ ВЧИТЕЛІВ**Анжела СОКУР**Образи головних персонажів у казці В. Королева-Старого «Хуха-моховинка». Наскрізний гуманізм казки
Українська література, 5 клас

30

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ ВИКЛАДАЧІВ**Олена ОСТАПЧЕНКО**

Мовні таємниці в оповідках, або техніка педагогічного сторителінгу на заняттях з української мови

32

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКУ**Катерина ЄРШОВА, Людмила ЛИТВИНЮК**

Дистанційне навчання. Безсполучникове складне речення. Вживання двокрапки між частинами безсполучникового складного речення

37

Ольга ФУРМАНСЬКА

Складні речення, їх ознаки. Складні речення без сполучників, із сурядним і підрядним зв'язком. Українська мова, 9 клас

39

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА**Тетяна РАДЕЦЬКА**

Узагальнювальне слово при однорідних членах речення. Синтаксичний розбір речення з однорідними членами та узагальнювальними словами. Українська мова, 5 клас

43

Тетяна ПОЛІЩУКПідготовка до письмового переказу художнього тексту з поєднанням різних типів мовлення з творчим завданням
Українська мова, 9 клас

46

Світлана КОВАЛЬСЬКА, Олена ДЕРКАЧ

Михайло Коцюбинський у сучасному сприйнятті. Новела «Intermezzo»

49

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА**Марія МАКУХА**

«Прийди до серця, Україно, благослови добром мене». Тематичний вечір

56

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА**Тетяна КОСТОЛОВИЧ**

Хранитель українського слова

61

ПОЕТИЧНА СТОРІНКА**Віолетта ДВОРЕЦЬКА**

До Дня Києва. Люблю я Київ

63

Іванна КОПЧУКДо Карпат... Місія поета...
Мої твої діти, рідна Україно!

63

УДК

МУДРІСТЬ ТА РОЗУМ У ФІЛОСОФІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Ольга ТРЕТЯК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Проаналізовано застосування методики «Філософії для дітей» на уроках літературного читання у початковій школі. Розкрито компетентнісний потенціал методики, зорієнтованої на потреби учня в освітньому процесі її можливості, мету, алгоритм розвивальної взаємодії спільноти допитливих.

Ключові слова: методика, літературне читання, учні початкової школи, філософія для дітей, спільнота допитливих, діалог, дискусія, розвиток, міркування.

Oliha TRETYAK. WISDOM AND INTELLIGENCE IN PHILOSOPHY FOR CHILDREN AT LITERATURE READING LESSONS

The article describes the application of the methodology of «Philosophy for Children» in reading lessons in primary school. The competence potential of the methodology, focused on the needs of the student in the educational process, its possibilities, purpose, algorithm of developmental interaction of the community of curious people is revealed.

Keywords: methods, literary reading, primary school students, philosophy for children, community of curious people, dialogue, discussion, development, reasoning.

Метою Нової української школи є виховання інноватора та громадянина, який умітиме ухвалювати відповідальні рішення, вирішувати проблеми, опираючись на морально-етичні принципи й набуті знання, уміння, навички, компетенції.

Вочевидь сьогодні педагоги дуже активно, уважніше, ніж будь-коли, спостерігають за всіма змінами, перетвореннями, нововведеннями, які здійснюються в освітній галузі. І це не дивно, адже зараз ми відстежуємо переваги Нової української школи, розуміємо, що основою змін є орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм, навчання та партнерство в освіті. Тож першочерговим завданням учителя є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови відносин між учасниками освітнього процесу та створення умов для розвитку особистості кожної дитини. Як це реалізовуватиме конкретний учитель, залежить від його фахової майстерності та компетентності.

Учені-педагоги, методисти-практики не можуть залишатися осторонь цих перетворень, тому проводять наукові експерименти, здійснюють результативні дослідження, пропонують інноваційні шляхи розв'язання освітянських проблем.

У контексті сучасних змін, передбачень, тенденцій необхідно наголосити на важливості навчального шкільного предмета мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова

і літературне читання», мета якого спрямована на розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей. «Літературне читання» як навчальний предмет має досить значний компетентнісний потенціал для формування в учнів необхідних компетенцій. Основою розвитку самодостатньої особистості є читання. У сучасній науково-педагогічній літературі дитяче читання розглядають як цілеспрямований процес прилучення дітей до найкращих зразків художньої, науково-художньої літератури, формування умінь поглиблено розуміти прочитане, здатність дитини вибирати необхідну інформацію та застосовувати її у практичному досвіді. Недаремно поширена сентенція: «Люди, які читають книжки, завжди будуть вести за собою тих, хто дивиться телебачення». Глибока література спонукає до глибоких переживань і глибокої розумової роботи. Тож нині важливо навчити учнів усвідомлено ставитися до читання, формувати власну естетичну траєкторію самоосвіти, бути готовим навчатися упродовж життя.

Одна з вимог до сучасного педагога – шукати нові можливості підвищення ефективності навчання кожної дитини. Нашу увагу привернула методика «Філософія для дітей», запропонована американським ученим Метью Ліпманом та його співробітниками з Інституту з питань розвитку фі-

лософії для дітей при Монтеклар коледжі, в основі якої лежить ознайомлення із оповіданнями про життя дітей. Ці художні твори сприяють «розмірковуванню», тобто розвитку і збагаченню мислення учнів засобами мовлення. Метью Ліпман запропонував нову, рефлексивну модель освіти, регулюючими ідеями якої є мудрість, креативність і демократія. М. Ліпман розглядає філософію в межах спільноти допитливих за аналогом методу Сократа, охоплюючи усі аспекти філософії. Адже, вона не тільки дає дітям можливість надати значень їх життям, а й стимулює їх думки та заохочує до спільного пошуку істини.

Сьогодні у світі активно впроваджується в процес навчання філософія для дітей. Як підтверджує соціально-культурний досвід, філософія завжди допомагала вийти зі складних ситуацій. І робила це не як «інструмент», а як найбільш продуктивний спосіб розв'язання проблем людини та її місця у світі.

Аналіз різноманітних публікацій з проблеми застосування методики «Філософія для дітей» дає підстави стверджувати, що ідея про навчання молодшого школяра розмірковувати не нова. Розроблено чимало різних за змістом програм і технологій упровадження такої філософії в шкільну освіту.

Методика «Філософія для дітей» може бути реалізована на уроках літературного читання у початкових класах, тому що діти в цьому віці є природними філософами.

Урок за методикою «Філософії для дітей» має діалоговий характер, під час якого відбувається вільний обмін думками у формі бесіди, дискусії. Філософія для дітей є основою для міркувань, роздумів. Учні навчаються логічного підходу до обговорення питання. На уроці з елементами філософії кожна думка, кожне висловлення важливі і цікаві. У процесі діалогу народжується багато різних цінних думок. Ні в якому разі не можна виділяти єдине правильне чи хибне судження. Безумовно, усі ідеї заслуговують на увагу. «Цінність методики «Філософія для дітей» у тому, що вона ставить перед учнями запитання, а не відповідає на них. Розгляд різноманітних життєвих проблем допомагає виробити аналогічні підходи до власного життя» [6, 152].

Алгоритм розвивальної взаємодії за методикою «Філософія для дітей»

• Кожен має висловити свою думку: яка проблема розкриває цей твір чи явище.

• Після того, як усі висловились, відбувається голосування за найкращі теми, які всі готові обговорювати далі.

• Після обрання теми відбувається другий етап обговорення.

• Наприкінці відбувається рефлексія за участю вчителя.

• Учитель не втручається в обговорення, не виправляє. Він може висловитися наприкінці дискусії.

Отже, «засвоєння конкретного поняття відбувається за алгоритмом: сприймання – відчуття – запам'ятовування – репродукування – застосування» [2, 38].

Перевага віддається загальному діалогу в класі, а не традиційно прийнятому діалогу між учителем та учнем. У процесі опрацювання текстів різних жанрів на уроках класного і позакласного читання створюються передумови для формування самостійної читацької діяльності, літературного розвитку учнів, стимулювання елементарної творчості на основі прочитаного, розгляду живопису і життєвих вражень. Читаючи, учні збагачують, уточнюють, активізують свій словник, у них формуються світоглядні уявлення, поняття, уміння висловлюватись усно і письмово. Завдання вчителя – створити ситуацію успіху, як для кожного учня окремо, так і для всієї «спільноти допитливих». Дитина, читаючи, навчається насолоджуватися красою слова, мимоволі опиняється в ролі співавтора чи персонажа твору.

Такий досвід спілкування викликає у педагогів «ще більший інтерес тому, що в Україні є свої напрацювання в аспекті філософського пізнання й опанування світу дитиною» [3, 2]. Витоки її – у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського, – у відомих в усьому світі оповіданнях і казках для дітей, у розробленій системі занять, упровадженій в практику Павлівської школи. Твори видатного практика для дітей «охоплюють різні сторони розвитку й формування дитини» [3, 2]. Це оповідання про красу природи і людини, про любов у серці і чуйність, про мудрість і ціннісне ставлення до людей, про уміння перемагати труднощі, відстоювати свої думки й переконання, твори, які пробуджують допитливість. Долучаючись до художніх творів Василя Сухомлинського, у процесі пізнавального діалогу під час їх обговорення учитель і учень тісно й плідно співпрацюють. Це сприяє формуванню культури почуттів, розвиває у дитини здатність бачити поруч себе людину, брати близько

до серця її радощі і горе, тривогу і хвилювання, відчувати самотність як велике горе, що може спіткати людину. У віці 6–7 років діти найбільш схильні до розв'язання філософських проблем, які мають особливе значення у вихованні в учнів високоморальних почуттів, формуванню моральної чутливості до життєвих ситуацій людей з оточення, стверджуючи, що чим глибше почуття, які переживають діти, тим більше вони замислюються над сутністю цих явищ, виявляючи власне ставлення до них.

У «спільноти допитливих» можуть виникнути запитання як до автора художнього твору, так і до персонажів. Розгляд різноманітних життєвих проблем допомагає виробити аналогічні підходи до власного життя.

Філософія для дітей спонукає до детального аналізу, обмірковування всього прочитаного. У процесі обговорення творів, саме з міркувань дітей і їх розбіжностей у поглядах зароджується поштовх до пізнання та народжуються мудрі думки. Аналізуючи оповідання для дітей Василя Сухомлинського, учитель висловлює моральні й естетичні судження – і учні відповідно до них оцінюють події, взаємини людей, їхні вчинки і дії [1, 99].

Твори Василя Сухомлинського є багатим матеріалом для впровадження методики «Філософія для дітей», з допомогою якої можна розвивати критичне мислення сучасних молодших учнів, виховувати морально-етичні цінності. Педагогічне значення літературних творів полягає в тому, що в них закладені мудрість та розум; вони містять простий, доступний, захоплюючий та зрозумілий матеріал, своїми художніми особливостями, засобами художнього впливу викликають живу зацікавленість дітей. Під впливом художніх творів у них виникають різноманітні почуття та переживання; мають надзвичайну емоційну силу впливу, несуть у собі позитивний емоційний заряд, здатний викликати позитивні емоційні стани, які спонукають дітей до активної діяльності. Методичні можливості «Філософії для дітей» спрямовані не лише на формування та розвиток умінь і навичок роботи над художнім твором, а й на становлення творчого досвіду учнів. Під час застосування цієї методики використовуємо низку методичних цілей, зокрема:

- викликати зацікавленість учнів до теми уроку;
- сфокусувати увагу учнів та налаштувати їх на розв'язання визначених проблем;

- сприяти розвитку ефективного процесу пізнання молодших учнів;
- поєднувати процес читання з іншими видами мовленнєвої діяльності учнів;
- стимулювати творчі ідеї учнів;
- привчати учнів до мислення і висловлення власної думки;
- розвивати уміння аргументувати власні відповіді;
- оцінювати й поважати думки інших.

Формування читацької компетентності молодших учнів, яка є індивідуальним інтегрованим утворенням, передбачає різні види завдань на перечитування, розуміння, відтворення і зміни текстів, залежно від мети опрацювання, їх жанру, обсягу, складності. У цьому процесі важливо зберегти інтерес до читацької діяльності та пізнавальну активність кожного учня, адже ефект новизни сприймання змісту нового твору є короточасним.

Застосування інтерактивної методики «Філософія для дітей», змінюючи роль учнів у навчанні, щоразу зосереджує їхню увагу на новизні міжособистісної взаємодії, що стимулює індивідуальну активність, передбачає можливість відносно вільної комунікації і висловлення думок, які виникають у дітей у процесі читацької діяльності та обговорення прочитаного. Будь-яку філософську бесіду краще будувати на основі правильно дібраного літературного тексту. Це значно полегшує й забезпечує діалог. У пригоді можуть бути різні літературні жанри – філософські новели, оповідання з реального життя, казки, вірші, байки.

Наведемо декілька прикладів текстів Василя Сухомлинського, які входять до підручників з літературного читання НУШ і завдань до них.

У кого радість, а в кого горе

Діти зібралися їхати на екскурсію. Хотіла поїхати й Галя. Та ось у неї тяжко захворіла мама. Приходить Галя до школи заплакана.

– Чого це ти така сумна? – питають товариші.

– Мама дуже хвора. Не поїду я на екскурсію.

Тяжко стало на душі в дітей. Як же можна радіти, веселитися, коли в товариша горе?

І вирішили діти: почекаємо, поки в Галі одужає мама, тоді й поїдемо на екскурсію.

Минуло три тижні. Галина мама одужала – і весь клас поїхав на екскурсію. Поїхала й Галя.

Коли в тебе радість, в іншої людини може бути горе.

В. Сухомлинський

Пропонуємо учням першого класу для міркування такі запитання:

- Куди зібралися діти?
- Чому плакала Галя?
- Як повели себе Галині однокласники?
- Чи можна вважати клас, де навчається Галя, дружним? Чому?
- Чи в дружному класі ти навчаєшся?
- Які слова треба сказати, щоб підтримати людину у важку хвилину?
- Як можна допомогти сумній людині?

Святковий обід

Ніна живе у великій родині. В неї мати, батько, два брати, дві сестри і бабуся. Ніна в родині найменша, їй восьмирік. Бабуся найстарша: їй уже вісімдесят два. Коли сім'я обідає, в бабусі тремтять руки. Несе вона ложку до рота, ложка тремтить і з неї капає на стіл.

Незабаром у Ніни день народження. Мама сказала, що на її іменини буде в них святковий обід. На обід Ніна запросить своїх подруг. Ось і гості прийшли. Мама накриває стіл білою скатертиною. А Ніна думає: «Це ж і бабуся за стіл сяде. А в неї руки тремтять... Подруги сміятимуться. Розкажуть потім у школі: «В Ніниної бабусі руки тремтять»».

Ніна тихенько каже:

- Мамо, нехай бабуся з нами за стіл не сідає.
- Чого? – дивується мати.
- У неї руки тремтять. На стіл капає.

Мама зблідла. Не сказала ні слова, зняла зі столу білу скатертину й сховала її в шафу.

Вона довго сиділа мовчки. А потім сказала: «Бабуся нездужає. Тому святкового обіду не буде. Вітаю тебе, Ніно, з днем народження. Моє тобі побажання: бути людиною».

В. Сухомлинський

Другокласники вчаться висловлювати власні думки, відповідаючи на запитання:

- У якій родині живе Ніна?
- До якої події готувалась сім'я?
- Кого запросила на свій день народження Ніна?
- Чому за святковим столом Ніна не хотіла бачити свою бабусю?
- Чому слова Ніни засмутили маму?
- Що побажала мама у день народження Ніни?
- Що це означає вислів: бути людиною?
- З якою метою автор написав нам такий твір?
- Над чим ми маємо замислитися?
- Яку пораду ти хочеш дати Ніні?

Висновок: Бути Людиною – це поважати старість, дбайливо й терпимо ставитися до проявів старості, немічності, пам'ятаючи, що ніхто в цьому житті не вічний, кожен буде старим і немічним.

Під час дискусії в учнів виникають проблемні запитання, які спонукають до роздумів усіх учасників спільноти допитливих та до пошуку істини.

Після читання в третьому класі – твору «Материнське щастя» пропонуємо такі запитання для побудови діалогу:

- Як ти розумієш слово «вдячність»?
- Чи живе у твоєму серці таке почуття?
- Як ти віддячуєш за добро?
- Чи оберігаєш ти людей, які тебе люблять?
- Розкажи, як потрібно дбати за різних обставин про близьких тобі людей:
- мама прийшла з роботи стомлена;
- тато недобре себе почуває;
- у бабусі сумні очі.

Значне місце займають запитання і завдання практичного спрямування. У четвертому класі, прочитавши оповідання В. Сухомлинського «По-збирай її сльози», учні ведуть дискусію за такими запитаннями:

- Коли ти хочеш пожартувати, чи задумуєшся: добрим чи злим буде твій жарт для іншої людини?
- Що важче: співчувати і жаліти чи допомагати і бути милосердним?
- Як ти вважаєш, співчуття – хороша чи погана риса характеру людини?
- Чи є у тебе друг? Що ви робите разом?
- Чи вмієш ти дружити і пробачати образи?
- Чи може бути дружба між хлопчиком і дівчинкою?

- Чи оберігаєш ти людей, з якими дружиш?

Деякі запитання навмисно виводять дитину за рамки сюжету твору для того, щоб допомогти їй знайти аналогію в реальному житті та самостійно прийняти правильне, виважене рішення у необхідній ситуації. Оскільки запитання замасковані художньою каймою, учні разом з учителем ніби виконують дослідну роботу, щоб розкрити філософську суть цих запитань, перетворивши весь клас на «спільноту допитливих». Для формування стійкого інтересу до читання, сам твір має відповідати інтересам, стремлінням дітей. Важливо, щоб діти не просто бачили та промовляли слова, а й розуміли значення слів, фраз, речень.

Якщо учні у змозі зробити висновок до прочитаного твору, то більше смислів вони можуть взяти для себе із читання. Проводити заняття з філософії для дітей за Метью Ліпманом означає з усією серйозністю слухати дитячі думки, ставити їм запитання, іронізуючи, іноді навіть, хитруючи з ними.

У результаті такої роботи над творами учень переживає радість відкриття, яка відіграє важливу роль у його духовному житті. Варто зауважити, що головна особливість цих завдань полягає в тому, що вони спрямовані на посилення гуманного виховання і зменшення диспропорції між вихованням і освітою, між художнім твором і реальністю.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб під час дискусії після читання твору В. Сухомлинського, емоційна оцінка давалася передусім тим явищам, у яких розкривається суть моральної поведінки, суть добра і зла, справедливості та несправедливості. Дитину треба навчити радіти з приводу того, що вона бачить хороший вчинок, і сама чинить добре. Дитину мають хвилювати незадоволення, обурення тим, що хтось із персонажів, її ровесників вчиняє негідно. Бажання бути хорошим, виявлення цього бажання в активній поведінці – найважливіша передумова виховання моральних цінностей. «Найголовніше, у тому, щоб учити дитину бачити і почувати, розуміти й переживати всім серцем, що вона живе з-поміж людей і що найголовніша людська радість – жити для людей», – як стверджує В. Сухомлинський [4, 219]. Початкові шкільні роки є періодом, коли спостерігається дитяча недоброзичливість, байдужість до переживань інших людей. Але «за сприятливих умов розвитку, домінування позитивних емоцій у молодших учнів з'являються новоутворення – самоконтроль – здатність визначати логіку власних дій і за необхідності корегувати їх. Поява самоконтролю впливає на формування у школяра самоповаги та поваги до інших, забезпечує психологічний захист, що дає змогу мати престиж у суспільстві» [1, 102].

«Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється...», – писав В. О. Сухомлинський [5, 421].

Досвід нашої роботи показав, що використання тільки діалогу на уроці в сучасній початковій школі збіднює заняття, тому що учні втомлюються від одноманітної діяльності. Варто розши-

рити спектр методів діяльності під час моделювання філософських уроків [2, 59]. Нам імпонує ідея побудови уроків з філософії із застосуванням технології «Критичне мислення», методів: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Прес», «Карусель», «Акваріум», «Займи позицію», «Дискусійна сітка» та інших з урахуванням конкретного тексту, рівня розвитку учнів, особистих уподобань самого вчителя.

Застосуванням методики «Філософія для дітей» в умовах НУШ під час читання літературних творів для дітей В. Сухомлинського, гармонійні стосунки, душевне єднання вихователя і вихованця, сприяють особистісному вдосконаленню молодшого учня, накопиченню первинного життєвого досвіду реальних конструктивних взаємовідносин з довкіллям. «Філософія для дітей» – це механізм, що навчає дітей мислити самостійно: запитувати, фантазувати, не втрачати інтерес до пізнання і віру в свої сили та здібності.

Зважаючи на викладене у статті, можна констатувати, що методика «Філософії для дітей» в умовах НУШ є цілісним динамічним підходом, що сприяє особистісній інтеграції людського існування через пізнавальну, емоційну і соціальну комунікації. Це не тільки окремий освітній проект, що закликає заохочувати дітей до рефлексивного мислення з раннього віку, а один із способів, за допомогою якого наступні покоління будуть підготовлені соціально й пізнавально, вступаючи у необхідний діалог, розмірковуючи й запитуючи, що є суттєвим для існування суспільства в глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Гавриш Н. В., Ліннік О. О. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів: метод. посіб. / Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 232 с.
3. Сухомлинська О. В. Філософія для дітей в етичній спадщині В. О. Сухомлинського / О. В. Сухомлинська // Пост-методика. – 1995. – № 2(9). – С. 2 – 6.
4. Сухомлинський В. О. Народження добра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – 1977. – Т. 5. – К. – С. 217–225.
5. Сухомлинський В. О. Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – 1977. – Т. 5. – К. – С. 420–425.
6. Юлина Н. С. Философия для детей / Н. С. Юлина. – Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2005. – 464 с.